

УДК 930(477):325.454(=512.19)

І. Протасова
Феодосійський політехнічний технікум

ПИТАННЯ ПРО СТАТУС КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ: МІЖНАРОДНІ НОРМИ ПРО «КОРІННІ НАРОДИ» ТА ДИСКУСІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

В даній статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти проблеми «корінних народів». Проаналізовано міжнародні та українські нормативні документи. Здійснено загальний огляд сучасної української історіографії щодо проблеми кримськотатарського народу.

Ключові слова: «корінний народ», національна меншина, кримськотатарський народ, Конституція України.

В данной статье рассмотрены теоретические и практические аспекты проблемы «коренных народов». Проанализированы международные и украинские нормативные документы. Осуществлен общий обзор современной украинской историографии по проблеме крымскотатарского народа.

Ключевые слова: «коренной народ», национальное меньшинство, крымскотатарский народ, Конституция Украины.

The theoretical and practical aspects of the problem of «indigenous people» has been considered. The international and Ukrainian regulatory documents have been analyzed. The general survey of modern Ukrainian historiography concerning the problem of Crimean Tatar people has been made.

Key words: «indigenous people», national minority, Crimean Tatar people, the Constitution of Ukraine.

Загальна ситуація в Україні напередодні й у процесі становлення державного суверенітету мала неоднозначний вплив на рівень етноконфліктності в суспільстві. Етнодемографічні, етнокультурні, етносоціальні й статуснорольові зміни в поліетнічному українському просторі останніх десятиліть радянської доби та перших місяців і років після розпаду СРСР супроводжувалися помітними зрушеннями в свідомості окремих громадян і суспільних груп.

Гостро дискутувалася й дискутується проблема «статусних прав» українців та кримських татар. Частина науковців, етноукраїнської політичної еліти та еліти спільнот, належність яких до національних меншин визнається без якихось застережень, наполягають на тому, що до розв'язання проблем кримських татар не повинні застосовуватися якісь особливі підходи. В тому числі при вирішенні питань облаштування та інтеграції в українське суспільство всіх репресованих за національною ознакою після їх повернення з місць депортації. При цьому не береться до уваги навіть та обставина, що інші репатріанти – німці, вірмени, болгары, греки можуть розраховувати на певну допомогу етнічно споріднених держав – своїх історичних батьківщин. У кримських татар такий чинник самозбереження й розвитку відсутній, що ставить їхню подальшу долю в цілковиту залежність від наданого їм обсягу прав і реальних матеріальних, політичних та інших можливостей – власних і Української держави. Тобто проблема кримських татар, по суті, є проблемою гарантованого забезпечення існування цілого народу. Тому успіх спроб її розв'язання в межах законодавства про національні меншини не є безсумнівним, принаймні в чинних політико-правових реаліях. Основні якісні параметри цих реалій уже тривалий час залишаються незмінними, вони стосуються передовсім особистісних, громадянських, а також економічних, соціальних та культурних аспектів облаштування репатріантів. Останні регулюються переважно постановами Кабінету Міністрів України та рішеннями місцевої кримської влади. Але й реалізація цих постанов та рішень з точки зору їх фактичного матеріального, кадрового та іншого забезпечення далека від задовільної. Питання правового врегулювання статусу кримськотатарського народу постало одночасно з процесом суверенізації України – у 1991–1992 роках, коли парламент працював над проектом Закону про національні меншини в Україні. Тоді були підготовлені законопроекти і щодо

кримських татар, але з різних причин вони не були внесені на розгляд Верховної Ради. Обмежилися прийняттям постанов Кабінету Міністрів України соціально-економічного характеру. Не було вироблено спільної позиції науковців, експертів та політиків і пізніше, в тому числі у 1999 році під час громадського обговорення проблеми статусу кримських татар. Дискусія триває й досі. Про її перебіг ітиметься далі. Отже, ставлення до проблем свободи національного розвитку, забезпечення соціальної і правової рівноправності народів і етнічних груп, створення максимально сприятливих умов для задоволення їх культурних та інших потреб – один із найважливіших критеріїв демократизму держави. Водночас це одна із основних підвалин стабільності й міжетнічної злагоди. Увійшовши у коло незалежних держав світу, Україна обов'язково мусить узгодити своє законодавство і свою політичну стратегію із загальноприйнятими у цивілізованому світі нормами, максимально врахувавши інтереси, потреби, духовні запити всіх етнічних, мовних, релігійних спільнот, що мешкають на її території.

Запровадження у національне законодавство ідей, принципів, понять, якими оперує міжнародне право, з одного боку, збагачує нашу політичну культуру. З другого боку – породжує низку проблем, пов'язаних із специфікою нашого історичного і правового досвіду. Однією з таких проблем є проблема так званих «корінних народів».

На даний момент питання про «корінні народи» досягло рівня, коли воно потребує політичного рішення у зв'язку з домаганнями такого статусу з боку кримських татар. Разом із тим наша наука через незалежні від неї обставини ніколи не займалася ґрунтовно теоретичним осмисленням цього питання. Проблема статусу і прав «корінних народів» належить передусім до компетенції юридичної науки. Водночас вона є проблемою комплексною, що потребує спільних зусиль фахівців різних спеціальностей. Найполемічнішим питанням у контексті обговорюваної проблеми є питання про критерії належності тієї або іншої етносоціальної групи до «корінних народів». Найголовніша складність полягає у тому, що навіть розробники міжнародних документів стосовно прав «корінних народів» змушені визнати, що й досі не існує офіційного або загальноприйнятого визначення цього терміна. На сьогодні необхідно зосередити увагу на розв'язанні таких завдань:

- аналіз специфічних ознак корінних народів;
- дослідження сучасного міжнародно-правового статусу корінних народів;
- виявлення основних теоретичних концептів стосовно поняття «корінний народ»;
- аналіз і оцінка комплексу публікацій, присвячених вивченню цього питання;
- зібрання та систематизування корпусу джерел;
- з'ясування основних напрямів вивчення проблеми.

Проблеми корінних народів досить широко розкриті у наукових працях М. Кучинського [14], С. Соколовського [19], А. Х. Абашидзе [1], Ю. А. Бойченко [6], Б. Боурінга [7], Д. М. Куценко [13] та ін., у яких аналізується міжнародно-правовий статус корінних народів. Але в них не розглядається питання щодо окремих етносів України. Для дослідження питання, чи є кримські татари корінним народом аналізувалися праці таких учених, як: Н. Беліцер [5], І.Ф. Курас [12], Н. Бекірова [3-4], Л. Я. Аріфова [2], А. Гальчинського [8], В. Котигоренка [11], М. Товта [20], В. Нахмановича [15]. Для характеристики міжнародно-правових норм були досліджені такі джерела: Проект закону України «Про реабілітацію та забезпечення прав осіб з числа національних меншин, що зазнали репресій та були депортовані з території України» [17], конвенція Міжнародної Організації Праці про корінні народи, які ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах (№ 169 від 27 червня 1989 р.) [9], проект декларації Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів [16], Конституція України від 28 червня 1996 р. [10], проект концепції державної політики України щодо корінних народів; проект закону України «Про статус кримськотатарського народу» [18].

Проблема відокремлення «корінних народів» з'явилася наприкінці XIX століття у контексті руйнування колоніальних систем. В англійській мові відповідний термін «індіженес» (indigenous) походив від латинського «індігенає» (indigenae), який застосовувався для виокремлення тих, хто народився у даній місцевості, і новоприбулих «адвенає» (advenae). Французький термін «автохтон» (autochtone) має грецьке коріння. Як бачимо, в обох випадках в основу розрізнення було покладено проживання на землі предків, які споконвіку населяли ці землі або прийшли на них першими.

Згодом з'явилися й інші критерії віднесення народів до корінних, а в самому понятті з'явився відтінок певної меншовартості. У Статуті Ліги Націй поняття «корінний народ» стосувалося народів колоній і територій, які контролювалися колоніальними державами, причому акцент робився на тому, що ці народи «ще не здатні самостійно витримати складні умови сучасного світу». Інше тлумачення цього терміна з'явилося у документах Панамериканського Союзу – попередника сучасної Організації Американських Держав. Тут наголос переносився з відсталості на захист специфічних прав, зумовлених негативною спадщиною. У резолюції 8-ї Міжнародної конференції Американських Держав (1938) зазначалося, що корінне населення – нащадки перших жителів земель, що належать нині державам Америки, – з метою відшкодування вад власного фізичного та духовного розвитку мають переважне право на захист з боку владних структур цих держав.

Першим міжнародно-правовим документом, що безпосередньо стосувався прав корінних народів, була Конвенція № 107 Міжнародної Організації Праці (МОП) 1957 р. про захист та інтеграцію корінного та іншого населення, яке веде племінний або напівплемінний спосіб життя в незалежних державах. Отже, спочатку до «корінних» відносили народи, які затрималися на нижніх щаблях розвитку. І затрималися великою мірою тому, що їх території були колонізовані більш розвинутими прибульцями. Причому нерідко корінне населення, яке опинялось у ролі завойованого, усіляко дискримінувалося і навіть винищувалося. Конвенція вимагала від національної більшості, яка походить від іммігрантів, патерналістського захисту самотності і специфічних інтересів корінних народів.

Відповідно до традиції, закладеної таким підходом, до корінних народів зазвичай відносять переважно тих, які за останні 500 років постраждали від колоніалізму. До цієї категорії потрапляє за різними оцінками від 200 до 300 млн чол. – переважно ті, кого називають аборигенами. Серед них – індіанці Північної та Південної Америки, ескімоси, алеути приполярного регіону, аборигени та жителі островів Торресової протоки в Австралії, маурі з Нової Зеландії, кочові та напівосілі племінні групи країн Азії й Африки, ізольовані народи ряду високогірних районів світу. В Азії термін «корінне населення» застосовується здебільшого до родових та напівродових спільнот, які опинилися під загрозою «внутрішньої колонізації». В Африці до корінних відносять ті народи, які зіткнулися з небезпекою втрати традиційних методів ведення господарства або стали біженцями.

На Європейському континенті меншини – баски, каталонці, рома (цигани) – не розглядаються як корінні народи. На території СНД до корінних відносять малі народи, які живуть за Полярним колом: саамі (лопарів), ескімосів та ін. Як правило, здобуття статусу корінного народу не зачіпає істотно інтересів інших народів. Проте існують випадки, коли в результаті деколонізації корінне населення домагається вилучення зі сфери політичного життя емігрантів. Таке становище склалося на Фіджі й у Шрі-Ланці.

У 1989 р. Конвенція № 107 МОП була істотно уточнена. Нині вона має назву Конвенція № 169 щодо корінних і племінних народів у незалежних країнах. Як корінні в Конвенції характеризуються народи, «соціальні, культурні та економічні умови яких регулюються повністю або частково їхніми власними звичаями або традиціями, або спеціальним законодавством». Додатковою ознакою корінних народів, крім їхньої відмінності та самотності, вважається походження від предків, які населяли дану територію «в період її завоювання або колонізації, або встановлення існуючих зараз державних кордонів». Особливо наголошується на принципі самоідентифікації, тобто на бажанні того чи іншого народу набути статусу корінного. Конвенцію ратифікувало 11 країн.

Проблемою захисту прав корінних народів займається також Комісія ООН з прав людини. У створеній при ній Підкомісії із запобігання дискримінації і захисту меншин з 1981 р. функціонує Робоча група з проблем корінних народів. На основі 13-річного дослідження специфіки побуту, настроїв, потреб корінного населення вона виробила такі критерії, що дають право на статус «корінного народу»:

- 1) проживання на землі предків або принаймні на частині цих земель;
- 2) спільне походження від мешканців, які споконвіку населяли ці землі;

3) спільна культура в цілому або в деяких її культурних виявах (таких як релігія, племінний спосіб життя, належність до певної спільноти корінного населення, одяг, засоби хазяйнування, стиль життя тощо);

4) мова (використання власної мови як єдиної мови, рідної мови, мови, яка застосовується для спілкування у родинних стосунках, або як основна, переважна, звична, загальна або звичайна);

5) проживання у певних регіонах країни або у певних регіонах світу; інші суттєві умови.

Названі критерії були застосовані Робочою групою при формулюванні поняття «корінне населення». За визначенням, що його пропонує Група, «корінне населення – це корінні общини, народності і нації, які зберігають історичну наступність з суспільствами, що існували до вторгнення завойовників і введення колоніальної системи і які розвивалися на своїх власних територіях і вважають себе відмінними від інших верств суспільства, що переважають у нинішній час на цих територіях або їх частині. Вони становлять верстви суспільства, які не є домінуючими, і хочуть зберегти, розвивати і передати майбутнім поколінням територію своїх предків і свою етнічну самобутність як основу для продовження свого існування як народу згідно зі своїми власними культурними особливостями, соціальними інститутами і правовими системами». Згадана Робоча група активно працює над проектом Декларації ООН з прав корінних народів. Тому не виключено, що наведені визначення і наведені критерії набудуть універсального змісту.

Як бачимо, протягом останніх десятиліть відбулося суттєве розширення параметрів, за якими можна набути статусу «корінного народу». Багатьма експертами таке розширення оцінюється як вдосконалення понятійного апарату проблеми, як прогресивний крок у забезпеченні прав людини [1].

Концепція прав «корінних народів» ґрунтується на розведенні понять «корінний народ» і «національна меншина», на запереченні їх тотожності. У цьому є певний сенс, адже за першими передбачається закріпити значно ширше коло прав (приміром, право на ексклюзивне використання території, на збереження звичайного природного середовища, на самоврядування та інші). Однак, якщо взяти запропоновані Робочою групою критерії, то вони фактично повністю повторюють критерії, яким можуть відповідати і групи, що належать до національних меншин. Адже останні, перебуваючи в іноетнічному оточенні, також нерідко проживають на землі предків, не говорячи про те, що кожна національна меншина має спільне походження, спільну культуру, мову. І коли право набуття статусу «корінного народу» надавати за наявності не всіх, а окремих ознак, то не важко передбачити етнополітичні наслідки такого підходу.

У законодавстві України термін «корінні народи» вперше використано в Конституції України, прийнятій на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. У Конституції визначено, що держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів, національних меншин України. У цій статті не дається визначення поняття «корінний народ», але її зміст дає підстави зробити такі висновки:

- в Україні на конституційному рівні визнано існування корінних народів;
- українська нація не може бути віднесена до корінних народів, оскільки за змістом статті вона відокремлена від корінних народів і національних меншин;
- термін «корінний народ» вживається у множині, що означає, що таких народів не може бути менше ніж два;
- корінні народи розглядаються лише в плані етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності.

Конституція України не проголошує право корінних народів на самовизначення, що повністю узгоджується з пунктом 3 статті I Конвенції про корінні народи і народи, які ведуть племінний спосіб життя в незалежних державах; поняття «корінні народи» розглядається як однорядне з поняттям «національні меншини». На користь цього свідчить і частина друга статті 10 Конституції України, яка не виділяє окремо поняття «мова корінних народів», а визначає, що в Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин. Конституція, як вже зазначалося, не дає визначення поняття «корінний народ» і не називає корінні народи України. Не розв'язано це питання і в інших нормативно-правових актах. Слід зазначити, що в законодавстві це питання може бути розв'язано або шляхом вироблення поняття «корінний народ»

і відповідно визначення критеріїв, яким має відповідати етнічна група, що претендує на статус корінного народу, або шляхом закріплення в законодавстві переліку корінних народів України.

На початку 1990-х років, приміром, серед аргументів на користь набуття незалежності України як національної держави дехто називав «права українців як корінного народу». У процесі повернення з місць депортації на історичну батьківщину кримських татар актуалізувалася подібна аргументація щодо їхніх прав. Справді, за кількісним показником кримські татари належать до етнічних меншостей у складі населення України і сучасного Криму також. Але при цьому вони є автохтонами Кримського півострова, повертаються і основним загалом уже повернулися на свою етнічну територію, на свою історичну батьківщину. Кримські татари вирізняються з-поміж інших етносів України також тим, що в минулому розвивали в Криму власну державність, а нині такої не мають. Це суттєво відрізняє їх від українських росіян, білорусів, поляків чи інших етнічних меншостей (національних меншин), основний етнічний масив яких самовизначився у державній формі, яку зберіг і розвиває. Отже, кримські татари – найчисленніша і єдина з усіх депортованих сталінським режимом з півострова за національною ознакою спільнот насправді є етносом-народом України. Все це, безумовно, мусить бути враховане при правовому визначенні їх місця в українському поліетнічному соціумі на території держави Україна. Ситуація довготривалої відсутності такого визначення спонукає кримських татар до ще більшої наполегливості у домаганнях для себе чітко означеного статусу.

Наталія Беліцер – директор програми «Центр плюралізму» при Інституті демократії ім. Пилипа Орлика спирається на конкретні статті головного закону України, тобто Конституції України, та нагадує, як саме формулюється поняття «корінні народи» і в якому контексті міститься згадка про них. Тобто, крім української нації, на території України існують і корінні народи, і національні меншини. І оскільки відповідні критерії, фактори, дефініції обговорювалися вже багато разів і стосовно них усі дійшли згоди, що найбільше відповідає усім визначенням «корінного народу» саме кримськотатарський народ, то потрібно звернутися тепер до найбільш ефективних шляхів втілення цих позицій і конституційних норм у законодавчий процес і в повсякденне життя [5, с. 15-32].

Надир Бекіров – керівник політико-правового відділу Меджлісу кримськотатарського народу у статті «Кримськотатарська проблема у зв'язку із законодавчим забезпеченням прав національностей в Україні» та «Право кримських татар як корінних націй Криму на самовизначення. Українська держава й сучасна етносоціальна ситуація в Криму» зазначає, що відповідно до критеріїв, вироблених у практичній діяльності Робочої групи з проблем корінних народів Організації Об'єднаних Націй і Міжнародної організації праці, а також у дослідженнях науковців, корінний народ – це такий самий народ, як і будь-який інший, що володіє всіма своїми природними правами. Особливість становища корінних народів полягає в тому, що вони опиняються в меншості на своїй власній етнічній території, – однак не в результаті того, що вони добровільно переселились кудись, а в результаті того, що їхню територію було заселено представниками інших етнічних спільнот. Часто це супроводжувалося також спеціальними засобами придушення, політичними репресіями, насильною асиміляцією, економічними утисками, конфіскацією земельної власності та іншими подібними грубими порушеннями прав людини стосовно корінного народу. Він визначає, що всі особи, які постійно проживають на території України та етнічно належать до її корінних народів (а окрім кримських татар, ними можна визнати також караїмів, кримчаків, урумів та гагаузів), мають володіти безумовним правом на українське громадянство [3, с. 18-28].

Н. Бекіров у доповіді «Право кримських татар як корінних націй Криму на самовизначення. Українська держава й сучасна етносоціальна ситуація в Криму» стверджує, що уруми вже більше двохсот років живуть поза своєю історичною батьківщиною й, наскільки відомо, серед них немає хоча б якимось вираженого руху за повернення до Криму. Караїми й кримчаки мають потребу в правовому захисті й заступництві держави, однак говорити про їхнє самовизначення в змісті формування якої-небудь державності навряд чи можливо. Н. Бекіров упевнений, що реально може бути поставлене тільки питання про самовизначення кримських татар [4, с. 58-76].

Л.Я. Аріфов у доповіді «Моральна та правова відповідальність урядів країн СНГ в ліквідації наслідків депортації кримських татар» заявив, що Крим – територія, на якій сформувався кримськотатарський народ, як сформувався український народ на території України. У кримських

татар немає іншого місця на землі, яке вони могли б визнати своєю історичною батьківщиною. Крим – національна територія кримських татар, а кримські татари – корінний народ Криму, як українці – корінний народ України. Кримські татари не належать до національних меншин України, а разом із українським народом становлять два корінні народи в державі Україна [2, с. 32-35].

В. Котигоренко у своїй праці «Етнічні протиріччя і конфлікти» зазначив, що ідентифікаційні ознаки «корінних народів» до сьогодні не мають універсальної формалізації в міжнародних правових актах і в українському законодавстві. На сьогодні вже розроблено проект Закону України «Про статус корінних (автохтонних) народів України», чинність якого пропонується поширити на громадян України білоруської, болгарської, вірменської, гагаузької, грецької, єврейської, караїмської, кримськотатарської, кримчацької, молдовської, польської, російської, румунської, словацької, угорської, чеської національностей. В. Котигоренко визнає насправді «автохтонними народами» України лише українців, кримських татар, караїмів, кримчаків і гагаузів – 5 спільнот, етногенез яких відбувся на територіях їх теперішнього проживання [11, с. 545-555].

І. Ф. Курас у своїй статті «Проблема «корінних народів» в політичному дискурсі України» пише, що такого статусу офіційно вимагають кримські татари, і, спираючись на критерії щодо визначення поняття «корінний народ», стверджує що на цей статус можуть претендувати також гагаузи, караїми, кримчаки, кримські греки (уруми), оскільки ці народи сформувалися у Криму. У той же час віднесення названих етнічних спільнот до «корінних» не можна робити поспішно, без урахування певних історичних і політичних обставин, на які звертають увагу етнологи, етнополітологи, історики. Адже не можна буде визначити адміністративну межу застосування законодавства щодо «корінних народів». Кримські татари, приміром, заздалегідь заперечують віднесення себе до «корінних народів Криму», домагаючись лише всеукраїнського статусу. Постанова питання, на думку І. Ф. Кураса, про надання кримським татарам статусу «корінного народу» спричинена не тільки насильницькою депортацією п'ятдесят п'ять років тому, а й тими важкими умовами, у яких вони перебувають [12, с. 58-94].

В. Нахманович у статті «Динаміка етнонаціональних процесів в Україні і завдання державної політики» визначає, що до корінних народів належать народи, етногенез яких цілковито відбувся на землях сучасної України і які не мають державних утворень за її межами. Це кримські татари та дві реліктові громади: караїми та кримчаки, тому що для всіх них Україна є історичною батьківщиною [15, с. 91-94].

А. Гальчинський, О. Власюк у роботі «Інтеграція кримських татар в українське суспільство: проблеми і перспективи: Аналітичні оцінки», спираючись на Конвенцію Міжнародної Організації Праці № 169 «Про корінні та племенні народи в незалежних країнах» (1989 р.), визначають, що кримських татар не можна визначити поняттям «корінний народ» у жодному разі. По-перше випадку, тому що на час відновлення Української держави не мали названих ознак на території України через незалежні від неї причини (проживання основної маси кримських татар за межами України внаслідок депортації їх іншою державою). По-друге, через те, що саме кримські татари не були колонізовані українцями, а навпаки – предки їхні у складі монголо-татарського війська прийшли на терени давньої України-Русі й осіли на її території. Цю ж тезу про «корінні народи» підтверджує «Дослідження ООН з питання дискримінації корінного населення: (1986р.): «Корінні спільноти, народи та нації – це ті сектори, які мають історичний зв'язок із суспільствами, що розвинулися на їхній території в добу перед завоюванням чи колонізацією...». Про це саме йдеться у висновку 1996 р. робочої групи ООН з питань корінних народів, де серед перших ознак корінних народів називається така ознака, як «першість у часі щодо заселення і використання тієї чи іншої території». А. Гальчинський звертає увагу, що кримські татари, звичайно, є прийшлим етносом на українських землях, а тому і не можуть претендувати на статус корінного народу. Наразі необхідно враховувати, що кримськотатарська спільнота за останні століття зазнала відчутної соціальної трансформації: ієрархічне монархічно-кланове суспільство еволюціонувало у напрямі складової громадянського суспільства європейського зразка [8, с. 14-18].

Михайло Товт – старший науковий співробітник відділу міжнародного права та порівняльного законодавства Інституту законодавства при Верховній Раді України у своїй доповіді зазначив, що відповідно до конвенції МОП «корінними» у правовому розумінні вважаються лише народи, що

зберегли традиційні системи життєзабезпечення (архаїчне землеробство, мисливство, збиральництво, оленярство), а також традиційні родоплемінні та фратріальні структури. Тому застосування поняття «корінний народ» в юридичній практиці України є безпідставним. А посилання на неї представників меншин з метою підтвердження своїх прав на самовизначення з огляду на пункт 3 статті 1 конвенції МОП № 169 (1989) позбавлено сенсу [20, с. 48-53].

Таким чином, викристалізувалися кілька відмінних концепцій розв'язання кримськотатарської проблеми. Вони більшою або меншою мірою наближені до двох крайніх позицій. Одну з них відстоюють ті, хто вимагає визнання кримських татар «корінним народом» з виключними правами на територію етнічного походження і можливістю політичного самовизначення та утворення суверенної національної держави. На другому полюсі – прихильники розв'язання проблеми в межах чинного законодавства про національні меншини та права особи-громадянина, в тому числі права осіб з-поміж депортованих радянським режимом, до яких можуть бути застосовані норми Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» (останній було ухвалено 17 квітня 1991 року, зміни та доповнення до нього внесені 15 травня 1992 року).

Література

1. Абашидзе А.Х., Ананидзе Ф.Р. Правовой статус меньшинств и коренных народов. Международно-правовой анализ. – М.: Изд-во Российского университета дружбы народов, 1997. – 224 с.
2. Аріфов Л. Я. Моральна та правова відповідальність урядів країн СНГ в ліквідації наслідків депортації кримських татар // Кримські татари: історія і сучасність (до 50-річчя депортації кримськотатарського народу. – К., 1995. – С. 32-35.
3. Бекіров Н. Кримськотатарська проблема у зв'язку із законодавчим забезпеченням прав національностей в Україні // Матеріали конференцій. Кримські татари і українське суспільство: проблеми політичної та соціальної інтеграції / Український незалежний центр політичних досліджень. – К., 1998. – С. 18–28.
4. Бекіров Н. Право кримських татар як корінних націй Криму на самовизначення. Українська держава й сучасна етносоціальна ситуація в Криму // Кримські татари: історія і сучасність (до 50-річчя депортації кримськотатарського народу. – К., 1995. – С. 58-76.
5. Беліцер Н. Кримські татари: «національна меншина» або «корінний народ». Політичний та юридичний аспекти питання // Український незалежний центр політичних досліджень за підтримку фонду «Ной-Хау» уряду Великобританії. – К., 1999. – С. 15-32.
6. Бойченко Ю.А. Международные механизмы и тенденции в сфере защиты прав коренных народов // Московский журнал международного права. – 2001. – № 3. – С. 129-134.
7. Боурінг Б. Права корінних народів: огляд міжнародного права // Проблеми міграції. – 1999. – № 2(5). – С. 22–33.
8. Гальчинський А., Власюк О. Інтеграція кримських татар в українське суспільство: проблеми і перспективи: Аналітичні оцінки Національного інституту стратегічних досліджень / А. Гальчинський, О. Власюк, С. Здіорук та ін. – К.: НІСД, 2004. – С. 14-18.
9. Конвенция Международной организации труда «О коренных народах и народах, ведущих племенной образ жизни в независимых странах» № 169 от 27 июня 1989 г. // Электронный ресурс: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/iol169.shtml
10. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. : / Україна . – К. : Преса України, 1997. – 79 с.
11. Котигоренко В. Етнічні протиріччя і конфлікти. – К., 2005. – Ч. 2. – С. 545-555.
12. Курас І.Ф. Проблема «корінних народів» в політичному дискурсі України // Етнополітика. Історія і сучасність. Інститут політичних досліджень НАН України. – К., 1999. – С. 58-94.
13. Куценко Д.М. Щодо формулювання дефініції корінного народу у міжнародному та національному праві // Вісник Національного університету внутрішніх справ. Спецвипуск. – Х., 2001. – С. 228–230.
14. Кучинский М. Проблемы коренных народов // Электронный ресурс: <http://www.duplo.narod.ru/book/g19.html,03.02.2003>
15. Нахманович В. Динаміка етнонаціональних процесів в Україні і завдання державної політики // Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду. – К., 2004. – С. 91–94.
16. Проект декларации Организации Объединенных Наций о правах коренных народов. // Электронный ресурс: <http://www.un.org/hr/indigenous/guide/brosh5.html>.

17. Проект закону України «Про реабілітацію та забезпечення прав осіб з числа національних меншин, що зазнали репресій та були депортовані з території України» // Бюлетень Держкомнацміграції. – 1999. – № 1. – С. 43-44.
18. Проект Концепції державної політики України щодо корінних народів; Проект закону України «Про статус кримськотатарського народу» // Кримські студії. Інформаційний бюлетень. – 2001. – №1(7). – С. 59-74.
19. Соколовский С. Понятие «коренной народ» в российской науке, политике и законодательстве // Этнологическое обозрение. – 1998. – № 3. – С. 74-88.
20. Товт М. Визначення понять «корінний народ» і «національна меншина» у міжнародних документах // Кримські татари: «національна меншина» або «корінний народ». Політичний та юридичний аспекти питання (Матеріали «круглого столу». Київ, 5 лютого 1999 року). – К., 1999. – С. 48-53.

© Протасова І., 2011.